

MUAMMOLI VAZIYATLAR ASOSIDA DARSLARNI
LOYIHALASH

Osiyo Xalqaro Universiteti
Urganch filiali Matematika yo'nalishi
1-bosqich talabasi
Jumaniyozov Navro'z Baxtiyor o'g'li

Annotatsiya: Hozirgi kunda ta'lim sohasida eng dolzarb masalalardan biri – darslarni nafaqat samarali, balki hayotiy, o'quvchilar uchun qiziqarli va foydali qilish, ularda mustaqil fikrlash ko'nikmasini rivojlantirish va zamon talablariga javob bera oladigan shaxslarni kamol toptirishdan iboratdir. Ana shu jarayonda tizimli va zamonaviy yondashuvlardan biri sifatida “muammoli vaziyatlar” asosida darslarni loyihalash juda katta ahamiyat kasb etmoqda. O'qituvchi faqat ma'lumot yetkazuvchi emas, balki yo'l boshchi, tashkilotchi, faoliyatga qiziqtiruvchi va muammoni birgalikda yechishga undovchi bo'lgan bir davrda, aynan muammoli vaziyatli darslar eng yaxshi natija beradi. Bu usul orqali o'quvchilar bilim emas, balki faoliyatdagi bilim, ya'ni turli holatlarda, hayotda, jamiyatda, guruhda, oilada, jamiyatdagi real muammolarni hal qilishga doir tajriba orttiradilar.

Kalit so'zlar: muammoli vaziyat, dars loyihalash, ta'lim, o'quvchi faolligi, izlanish, tanqidiy fikrlash, pedagogik texnologiyalar, guruhli ish, interfaol metod, natija, hayotiy ko'nikma, mustaqil shaxs, ijod, kompetensiya.

Muammoli vaziyat – o'quvchiga tanish bo'lmagan, lekin uning bilimlari va hayotiy tajribasi asosida fikrlashni, izlanishni va qaror qabul qilishni talab qiladigan sharoitdir. Mazkur usul bo'yicha dars tashkil etilsa, har bir yangi bilim, malaka yoki ko'nikma o'quvchilarga tayyor shaklda emas, balki chuqur tahlil, izlanish, tajriba va faol fikrlash tizimida yetib boradi. O'quvchi bilimga ega bo'lishning yo'lini, davomida tushunib, amaliyotda ishlatib ko'radi.

Muammoli vaziyat unga moslashgan uslubda, eng asosiysi esa o'quvchi yoshiga, tafakkuriga, sinf darajasiga to'g'ri tanlanishi juda muhim. Muammoli vaziyatdan foydalangan holda, o'qituvchi darsni rejali, tartibli va yangi pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etadi. Misol uchun, tabiatshunoslik fanidan "Nega suv bug'lanadi?", "Qanday qilib daraxtlar qishda yashil bo'lib turadi?", "Nima uchun gulli o'simliklar turi soni ko'p?" degan muammoli savollar dars boshidanoq o'quvchilarni o'ylashga, taxmin qilishga, ilmiy mushohada qilishga va izlanishga undaydi. Har bir o'quvchilar guruhi o'zining fikrini ilgari suradi, qizg'in bahs-munozara bo'ladi va yakunda eng maqbul javob topiladi. Bu jarayon o'quvchilar mustaqilligini yanada kuchaytiradi, ularning egallagan bilimlarini hayotda qo'llash ko'nikmalari oshadi [1].

Muammoli vaziyatli darslar loyihalashda birinchi navbatda pedagog asosiy dars maqsadlarini aniqlaydi. Ya'ni, mavzuni yoritish uchun eng muhim muammo, savol, yoki hayotiy situatsiya tanlanadi. Keyingi bosqichda bu vaziyat dars davomida qanday ochilishi va o'quvchilar qanday tashabbus bilan ishtirok etishi belgilanadi. Yuqori sinflarda muammoli vaziyatlar yanada murakkab, nazariy va ijtimoiy muammolar shaklida bo'lishi mumkin. Har qanday fandan ana shu tarzda dars tashkil qilinsa, o'quvchilar bilimga faqat fakt sifatida emas, chuqur mushohada, mantiq va hayotiy tajriba asosida ega bo'ladilar. Muammoli vaziyat tahlilida o'qituvchi o'quvchiga tayyor javob bermaydi, aksincha, savol orqali uni chuqur o'ylashga, o'z nuqtai nazarini bildirishga, izlashga undaydi. Masalan, adabiyot fanidan biror asardan parcha o'qib, "Nima uchun qahramon ana shunday yo'l tutdi?", "Boshqacha yo'l tutsa, natija o'zgararmidi?", "Siz qanday qaror qabul qilgan bo'lardingiz?" kabi ochiq savollar yordamida tahlil qilinadi. Shu tariqa darsda faol tahlil, hikoya qilish, voqeani jonlantirib tasavvur qilish, mantiqiy izlanish bo'lib o'tadi. Muammoli vaziyat asosida darslarni loyihalash talabning yoki o'quvchining mustaqil qaror qabul qilishini, shaxsiy nuqtai nazarini asoslab bera olishini ta'minlaydi. Tanqidiy va ijodiy tafakkur, sabab-oqibat tahlil qilish, masalani har tomonlama

ko‘rib chiqish, jamoadagi har bir fikrga hurmat bilan yondashish va fikr bildirishda erkinlik ana shu darslarda o‘sadi. Odatda, muammoli darsda hamma qatnashadi: ham faollikda yetakchilar, ham sust ishtirokchilar — barchada qiziqish va faol qatnashish kuchayadi. Har bir murakkab hayotiy muammoni sinfda birga hal qilganda, o‘quvchi hayotdagi real vaziyatlarga ham ko‘nikma hosil qiladi. Masalan, “Agar elektroenergiya birdan uzilib qolsa nima qilamiz?”, “Maktabda ijtimoiy muammo chiqqanda qanday yo‘l tutamiz?” yoki “Do‘stingiz yolg‘on gapirsa qanday harakat qilasiz?” kabi savollar hayotiy holatlarga mos va tarbiyaviy ahamiyatga ega bo‘ladi. Aynan ana shu savollar o‘rgangan bilimlarni mustahkamlaydi, ongli faoliyatni rivojlantiradi, har jihatdan mustaqil va qobiliyatli shaxs shakllanishiga xizmat qiladi [2].

Muammoli vaziyatli dars usullari keng: savol-javob, guruhli ish, sahnalashtirish, aqliy hujum, “iblis advokati”, “rol o‘ynash”, interfaol loyihalar va innovatsion texnologiyalardan foydalanish kabilar samaradorlikni oshiradi. Masalan, matematika fanidan “Berilgan formulani hayotda qanday qo‘llasak bo‘ladi?” yoki ona tili fanidan “Do‘konda muomala qilishda to‘g‘ri gap qurish uchun nimalarga e‘tibor beramiz?” kabi vaziyatlar o‘quvchilarning zamonaviy hayotdagi eng zarur bilim va ko‘nikmalarini shakllantiradi. Bu uslubning eng katta yutug‘i – o‘quvchi bilimni egallashda bevosita ishtirokchi, yetakchi bo‘ladi. U har bir savolga mustaqil javob qidiradi, javob uchun izoh va dalillar topadi, shunda bilim chuqur va mustahkam o‘zlashtiriladi. O‘qituvchidan esa dars davomida masalani tahlil qilish, o‘quvchilarning fikrini to‘g‘ri yo‘naltirish, silliq, erkin va samimiy dars muhitini yaratish talab qilinadi. Yangi texnologiyalar yordamida darslar qiziqarli, interfaol va zamonga mos bo‘lib boradi. Shuningdek, muammoli vaziyatli dars loyihalashda oilaning va jamoaning hissasi ham muhim. Tadqiqot, tajriba yoki hayotiy vaziyatlarni o‘quvchilar uyda, oilasi bilan birga kuzatib, o‘rganadi va darsda natijasini taqdim etadi. Masalan, “Ekologiyani asrash uchun oilada nimalar qilasiz?” degan masala bolada nafaqat nazariy, balki amaliy, kundalik ko‘nikmalarni

shakllantiradi. Dars jarayoniga jamiyat, mahalla va ota-onalarni ham faollashtirish, hamkorlikni kuchaytirish orqali o'quvchi yashayotgan muhitda harakat qilishga o'rganadi [3].

Muammoli vaziyat asosida dars loyihalash ko'pchilik va faol ishtirok, ijtimoiy loyiha, kichik laboratoriyalar tashkil qilish, teatr elementlaridan foydalanish, axloqiy, iqtisodiy, madaniy va hayotiy masalaning turli sohalarini qamrab olishni taqozo etadi. Sinfdagi har bir o'quvchi individual yondashuvga loyiq: kimdir savol tug'dirishini, kimdir tahlil qilishi, boshqasi esa yangi yechimlar, innovatsion g'oyalar bilan darsga qo'shilishi mumkin. Muhimi, bunday muhitda hamma o'zini erkin his qiladi, dars ruhiyati ijobiy bo'ladi, o'qituvchi-o'quvchi o'rtasidagi ishonch va hurmat mustahkamlanadi. Dars loyihasida muammoli vaziyatlardan foydalanish, ayniqsa boshlang'ich sinflarda o'quvchilarda kuzatuvchanlik, zamonaviy tafakkur, o'rganilayotgan mavzuga qiziqish, o'rgangan bilimni mustaqil qo'llashni rivojlantiradi. O'rta va yuqori sinflarda bu usul ilmiy va amaliy muammolarni chuqurroq o'rganish, hayotga mos yechimlarni ishlab chiqish, mustaqil qaror qabul qilish, o'ziga ishonchli shaxs sifatida jamiyatga kirib borishga imkon beradi. Darslarni muammoli vaziyat asosida loyihalashda o'qituvchi uzluksiz izlanishda bo'lishi, yangi metod va interfaol texnologiyalarni sinab ko'rishi, zamonaviy tendensiyalarni dars mazmuniga singdirib borishi kerak. O'quvchilarning tafakkur darajasini hisobga olib, oddiy muammodan murakkabiga tomon bosqichma-bosqich yurilishi dars samaradorligini oshiradi. Har bir sinf, har bir mavzu uchun muammoli vaziyatlar o'quvchi hayoti, yoshlik ruhiyatiga muvofiq, hayotiy, amaliy, ahamiyatli bo'lishi muhim [4].

Darsda muammoli vaziyatlardan mohirona foydalanish – o'quvchilarning bilimga ishtiyoqini uyg'otish, faoliyatga jalb etish, kreativlikni oshirish, mustaqil fikrlash madaniyatini shakllantirishda eng asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Ayni paytda, zamonaviy o'quv materiallari, interaktiv doskalar, onlayn test va platformalar, video va audio materiallardan foydalanish orqali

muammoli situatsiyalar yanada jonli, ta'sirli va samarali tashkil qilinadi. Ushbu usul yordamida o'quvchi oddiy bilim emas, balki hayotiy faoliyat, jamiyat talablariga javob bera oladigan, mustaqil qaror topadigan va rang-barang masalalarni hal qiladigan samarali bilimga ega bo'ladi. O'quvchidan bevosita ishtirok, dalil va isbot, kreativ fikr, izlanish, tahlil, xulosa chiqarish talab qilinadi – aynan shu jarayon orqali bilimni chuqur o'zlashtirish, hayotda erkin faoliyat yuritish ko'nikmasi yuzaga keladi. O'qituvchi esa doimiy izlanishda bo'lib, har bir darsgacha o'z ustida ishlashi, yangi metod va tayanch vositalardan foydalanishi, muammoli vaziyatlarni yaratishda innovatsion, ilmi-pedagogik va milliy qadriyatlarni uyg'unlashtirib borishi lozim. Darslarni muammoli vaziyat asosida loyihalash o'quvchilar uchun hayotiy, ijtimoiy va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish, zamon bilan hamqadam bo'lish, orzular va tayyorgarliklar sari intiluvchi, o'zini anglagan va o'z e'tiqodini shakllantira oladigan barkamol insonlarni tarbiyalashda muhim vositadir [5].

Xulosa

Muammoli vaziyat asosida loyihalangan darslar bugungi o'zgaruvchan va tezkor hayot davrida o'quvchilarga mustahkam bilim, chuqur tafakkur, mustaqil fikrlash va real muammolarni hal qilish ko'nikmasini beradi. Ana shu usul yordamida, har qanday dars natijasida o'quvchi faqat fakt emas, balki hodisa, voqea, jarayon orqasida mantiq, sabab, oqibat, ijod, yangicha qarash va mustaqil xulosaga ega bo'ladi. Bunday darslar har bir o'quvchining shaxsiy yondashuvi, individual salohiyati, qobiliyati va tafakkurini to'liq shakllantirishda asosiy omildan biri hisoblanadi. Shuning uchun zamonaviy pedagogikaning asosiy vazifalaridan biri – har bir darsni muammoli vaziyat asosida, amaliy, hayotga yaqin va o'quvchi faoliyatiga tayanib tashkil etishdan iboratdir. Bu esa o'z navbatida bilimli, mustaqil, o'ziga ishonchi baland, hayotiy masalalarni hal qila oladigan, jamiyatda lider bo'la oladigan barkamol avlod tarbiyalash garovidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Azizxo‘jayev A.A. “Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat”, Toshkent: Fan, 2018. 142-159-betlar
2. Xamidova L.D. “Muammoli vaziyat asosida ta’limni tashkil etishning zamonaviy yo‘llari”, O‘qituvchi, 2021. 85-93-betlar
3. Rasulov J. “Interfaol metodlar asosida dars tashkil etish”, Toshkent, 2019. 57-73-betlar
4. To‘xtaboyev N.M. “Boshlang‘ich ta’limda muammoli situatsiyalarda faoliyat”, Ma’rifat jurnali, №6, 2022. 34-41-betlar
5. Jabborqulova M. “Amaliy pedagogika: yaratish va tahlil qilish”, Toshkent, Yangi avlod, 2021. 112-130-betlar
6. Zokirov O. “O‘qituvchilarning darsda muammoli situatsiyalarga yondashuvi”, Yuksalish jurnali, 2023, 26-29-betlar

